

PROFİL:
BRUNO TAUT

AFİŞLERDE
1968

NUA
ARQUITECTURES,
TARRAGONA

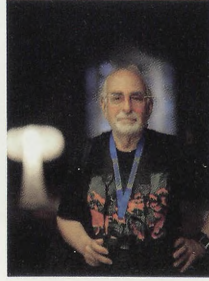
ERGÜN MİMARLIK,
İSTANBUL

ANMA:
YILMAZ ZENGER

NORA CAMİSİ VE
TOPLUM MERKEZİ

CAPPADOX 2018

CASA BLOC,
BARCELONA

Yılmaz
Zenger
42.

NUA
arquitectures
44.

6 Öngörünüm

Doğa Kavrayışının Değişimi ve Estetik Üretim:
Dünyada Kendine Bir Yer Bulmanın Barışçı ve Mücadeleci Formları

8 Haber / Ürün

18 Haber / Sanat

22 Haber / Mimarlık

24 Gündem / Mimarlık
“Toward a Concrete Utopia”:
Yugoslavya’da Mimarlık

32 Gündem / Mimarlık
“Follies”:
Winterthur Bahçesinde Mimari Tuhafliklar

38 Gündem / Fotoğraf
“Shape of Light”:
Fotoğraf ve Soyut Sanatın 100 Yılı

42 Anma
Yılmaz Zenger
(1933-2018)

44 Mimarlık

Öğrenci Mimarlar:
NUA arquitectures
Tarragona’da Üç Yapı

NUA arquitectures, Arnau Tiñena Ramos, Ferran Tiñena Guiamet ve Maria Rius Ruiz tarafından Katalonya özerk bölgesine bağlı Tarragona’da 2013 yılında kuruldu. Üçü de Barselona Mimarlık Teknik Yüksek Okulu (ESTAB) mezunu olan kuruculardan üçü de hala öğrenci.

52 Profil

Bruno Taut’u Hatırlamak

4 Mayıs 1880’de Königsberg’de doğmuş ve 24 Aralık 1938’de İstanbul’da ölmüş olan Bruno Taut’un Türkiye’de çalıştığı dönemden iki yayın ve kendisiyle öğrenci ya da meslektaş ilişkisi içinde olmuş mimarların hakkındaki yorumlarını derleyen bir yazıyla birlikte modern mimarlık üzerine görüşlerini değerlendiren makaleleri içeren bu dosya, T. Elvan Altan’ın editörlüğünde hazırlandı. Ömer H. Gülsen, Giorgio Gasco, Burak Erdim, Esin Boyacıoğlu ve Paola Ardizzola’nın katkılarıyla ölümünün üzerinden 80 yıl geçtikten sonra Taut’un özgün yaklaşımını hatırlatmayı amaçlıyor.

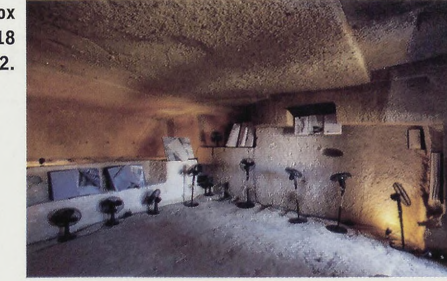
Taut
52.

Ergün Mimarlık
94.

Cappadox
2018
102.

Casa Bloc
106.

78 Proje

Nora Camisi ve Toplum Merkezi, Ajman
Emre Arolat Mimarlık

Arolat’ın çok önemsenmesi gereken ve giderek yayılan uluslararası açılımının yeni bir ürünü de Birleşik Arap Emirlikleri’nden Ajman’da tasarladığı cami ile bütünleşen bir toplumsal etkinlikler kompleksi. Dünyanın başka yerlerinde dinsel yapı tasarlamak diğer mimarlık işlerinden çok farklı olmayabilir. Ama Türkiye de dahil İslam dünyasında bu çok zor ve incelikli bir koreografiyi, dahası, karmaşık uzlaşmalar yapabilmeyi gerektiriyor.

82 Tasarım

Efsanevi Eşik 1968
Afişlerde...

Fransa’da ve dünya genelinde 1968 yılı artık bir efsane. O yılın Mayıs ayında Paris’ten başlayarak öğrenciler De Gaulle yönetimini neredeyse devrilecek hale getirdiler. Dünya tarihinde ilk kez orta yaşlılar ve yaşlılar değil, gençler siyasal eylemde başrol oyuncusu oldu. Dönemin afişlerini; Haydar Karabey, Sadık Karamustafa ve Yılmaz Aysan’ın metinleri eşliğinde sunuyoruz.

94 Mimarlık

Ergün Mimarlık:
İki Farklı Ölçek, İki İş

Ergün Mimarlık; Ender Ergün ve Cavit Ergün tarafından 1995 yılında, İstanbul’da kuruldu. 2007 yılında Eser Ergün’ün ortak olarak katılımıyla kolektif bir üretim modeli benimseyen ekip, tasarladığı yapıların mekansal bütünlüğünü sağlamak amacıyla, 2012 yılından bu yana iç mimari bölümünü de bünyesinde barındırıyor.

102 Sanat

Cappadox 2018: Sessizliğin Uğultusu

Kapadokya’da bu yıl 14-19 Haziran 2018 tarihleri arasında dördüncüsü düzenlenen, küratörlüğünü Fulya Erdemci ve yardımcı küratörlüğünü Ilgın Deniz Akseloğlu’nun üstlendiği Cappadox festivalinde Çağdaş Sanatlar bölümünün teması “Sessizlik”ti. Zafer Aracagök yazdı.

106 Mimarlık Tarihi

Bilinmeyen Katalonya:
Casa Bloc, Barselona

Katalonya’yı mimarlıkta neredeyse sadece Gaudi aracılığıyla tanıyoruz. Ümrân Topçu ise Faşist dönemin öncesinde burada

yeşeren modernist hareketin işçi sınıfının konut sorununu çözmeye yönelik önemli bir denemesini gündeme taşıyor.

112 Yayın

Matbu Mimarlıklar: Türkiye’de
1950’lerden 1980’lere Mimar
Oto-Monografileri;
E Evi;
Moğol Fethinden Sonra Anadolu’nun
Yeniden İnşası: Rum Diyarında İslami
Mimari, 1240-1330.

Efsanevi Eşik 1968

Afişlerde...

Fransa’da ve dünya genelinde 1968 yılı artık bir efsane. 0 yılın Mayıs ayında Paris’ten başlayarak öğrenciler bir anlamda ayaklandılar. De Gaulle yönetimini neredeyse devrilecek hale getirdiler. Dünya tarihinde ilk kez orta yaşlılar ve yaşlılar değil, gençler siyasal eylemde başrol oyuncusu oldular. Tüm estetik pratikler gibi grafik alanı da 68’i yaşadı. Afişlerini sunuyoruz.

1

68: Elli Yıllık Masal

Haydar Karabey ■ Biz bildiğin tarih dersini okuduk; savaşlar, işgaller, antlaşmalar. Fazlası yok, azı var. Lise sonda (1968 öncesi) Fransa’da tarih dersinde ise Marx konusu geçilmiş, Beatles, Mary Quant filan okunuyormuş. O arada biz burada Fransızca da öğrendik, kimi metinler de okuduk biraz. Neyse ki bu arada Jean Jacques-Rousseau, Descartes, Voltaire de okuduk. Gogol, Sartre, Camus okuduk. Kimi hocalardan Brecht, Tefik Fikret, Sait Faik dinledik. Boş zamanımız da ne çoktu aman. Aylak adamlar gibi kah Beyoğlu’nda kah Sultanahmet’te, bütçene göre takıl ama hep konuş, hep tartış. Dünyayı değiştirmek görevimiz ya! Boş zaman demişken, ne de çok sinemalarımız vardı, bir de Sinematek’imiz. Filmlerde Jean-Luc Godard, Alain Resnais, Jean Vigo (Zero de Conduite), Lindsay Anderson (If), Dennis Hopper (Easy Rider)... Bize sorgulamayı, çekip gitmeyi,

sorular sormayı, yanıtlar aramayı, isyanı anlatıyorlardı, biz de belki biraz bir şeyler öğreniyorduk. Kimi burjuva entelektüelleri olarak “Filim mi, kilim mi?” derdinde. Kimi de “Köylü ile olmuyor bu işler, işçiler nerede?” derdinde. Antonioni, Passolini... Beatles, Twiggy... Sakallarımız vardı, sabolarımız, mini eteklerimiz. Bolca okumalarımız: Yeni Gerçek, Sanat Emegi, Yön, Ant, Aydınlık, Türk Solu, Yeni Dergi, Papirüs, Yeni Sinema... Hayranlıkla seyirlerimiz: Mehmet Ulusoy, Rana Cabbar, Genco Erkal... Mahalle baskısı da vardı ama, Beyazıt’tan Akademi’ye giden Skoda otobüslerde kimseler çıplak ayağımıza, koyun postu üstlüğümüze sataşmazdı. Mahallenin imamı bir gün “Ne bu sakal, yakışıyor mu Hacı torunu gence?” diye girince, kendisine “Peygamberimizin de sakalı vardı ya, Kadir Gecesi bize öptürdüydün” diye hatırlatılabilir bir dünya idi. Önce Beatnikler, sonra Hipiler geldi. Muhafazakar mahallemizde köşeyi bucağı tuttular. Kahveler “cafe”lere,

muhallemiciler “pudding shop”lara dönüştü. Bizim köşeden Katmandu’ya direkt otobüs kalkar oldu.

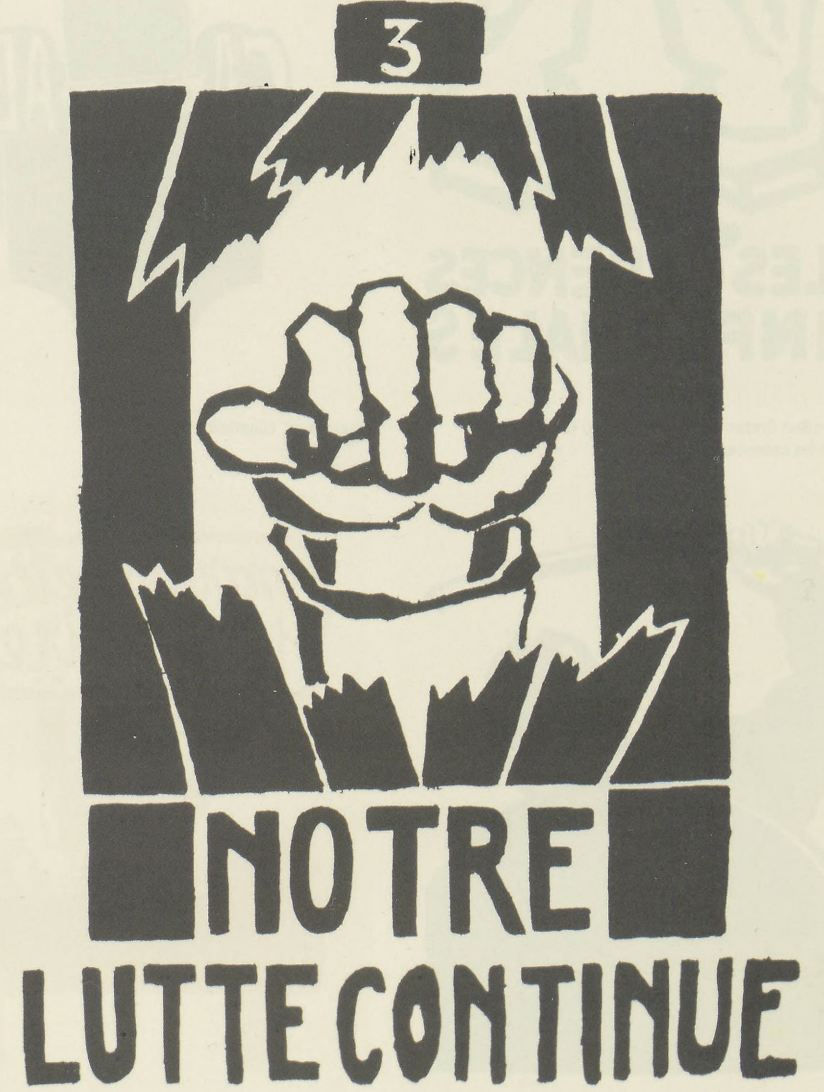
... Gilbert Becaud gibi Nathalie’yi tanıyamadım ama Eliane’ı tanıdım o günlerde, İstanbul’da. Eliane sokaklarda çöküp gitar çalanlardan, seyretmeye toplanan meraklılardan üç beş kuruş toplayıp cigara saranlardan değildi. Bir gün “Adaya gidelim” dedi, “Peki, bu turist arkadaş Ada gezisi istiyor herhalde” dedim, vapurda bana Troçki’yi ve dolayısıyla başka bir sürü şeyleri anlattı. Gaza geldim, Tophane’den Amerikan pazarından parama kıyıp aldığım bembeyaz Keds’lerime ada vapurunda tükenmez kalemle Marx yazdım.

... Bütün çağdaşım gençler gibi canım da çok sıkılıyor, bir gidip bakmalı neler oluyor? Sonraki ilkyaz, 1968’de yani. Paris’te, Eliane’dayım. Ama sanki Vietnam’da, Bolivya’da, Küba’da, Cezayir’de, Çin’de, Çekoslovakya’dayım. Sansaryan Han’daki “Tabutluk”tan binlerce kilometre uzakta olunca atıp tutmak kolay tabii. Paris’te St. Germain des Pres’de tam da meydana bakan bir “chambre de bonne”da (çatı arası hizmetçi odası) rüyalardayım. Aşağıda meydanda cafe “Les Deux Magots”. Yani Sartre ve Beauvoir. Ama onları hiç orada görmedim doğrusu. Althusser, Marcuse, Lefebvre, Debord... Belki onlar da oralardaydı, tanıımıyordum suretlerini. Dedim ya, doğru dürüst okumasak da bir şeyler bilirdik biraz. Az ötede Beaux-Arts, Sorbonne, Odeon sürekli işgal altında.

Aşağıda meydanda kestane ağaçları yeşeriyor. Aşağıda cadde. Caddede parke taşları. Parke taşlarının altında “Kumsal” varmış diyorlar. Chambre de Bonne’da yer yatağında, uyku tulumundayım. Kızın yatağının altında tuhaf bir hortum gözükmüyor, çekiştirince bir gaz maskesi ortaya çıkıyor. “Ne ola bu Eliane Hanım?” “Sen hiç gaz lacrymogene soludun mu çocuğum?” Erkenden tanışalım bakalım şu gazla.

... İşgal edilmiş Quais Malaquais, Beaux-Arts hemen altında St. Germain des Pres’nin. İşgal altındaki Beaux-Arts’da (Güzel Sanatlar) atölyelerde serigrafi ile tanışıp afişler bastık. Taze basılmış korsan afişleri gece yarısı Paris duvarlarına taşıdık.

LEUR CAMPAGNE COMMENCE

2

Afişler şahaneydiler doğrusu; doğrudan hedefe yönelen net mesajları güçlü tek renkli tasarımları ile başlı başına bir ekol oluşturuyorlardı. Alıp memlekete getirdiklerimden birkaçını da sonradan burada ilgili arkadaşlarıma hediye ettim, bana bir tane kaldı: “Notre Lutte Continue” (Mücadeleye Devam). Her şeyi metalaştıran kapitalizmi seveyim! Sayesinde, bir baktım 50 yıl sonra yüzlerce, binlerce Euro’ya satılıyor bu afişler. Bizim gibi antika olmuşlar demek! St. Michel Çeşmesi önünde görevlendirildim sonraki günlerde. Akşamüstü orada “Action” gazetesi satışı yaptım. Tüm bu olan biten tarih kitaplarına geçmiştir de, bizim kitaplara değil elbet. Örneğin, telaşa düşen De Gaulle nasıl da ayıp etmiş; sokaktaki kravatlı, ütülü giyimli temiz Sorbonne çocuklarına nasıl

“chienlit” (maskara veya bir anlamda çapulcu) demiş; isteyen bulur okur. 50 yıl geçmiş aradan. Bu türden bolca bilgi dolaşır ortalıkta bugünlerde. ... Neyse, sonra 68’de, Paris’te ortalık biraz duruldu, tenhalaştı. Yaz geliyor, rüya bitiyor. Paris’te parke taşları bir daha sökülüp barikatlara yığılmasın diye tüm caddeler asfaltlanıyor, duvarlar yıkanıp paklanıyor. Burjuvalar çoktan güneye kendi plajlarına gittiler. Vedalaşıyoruz. 45 yıl sonrasına, İstanbul’a, 2013 Mayıs’ına, Taksim’e kadar. ■ Haydar Karabey, Prof.Dr.

1 “Maskara kendisidir!” (La Chienlit c’est lui!), 1968 (Atelier Populaire: Posters from the Revolution, Dobson Books Ltd., Londra, 1969. Karamustafa Tasarım Arşivi).
2 “Onların hareketi başlıyor, bizim mücadelemiz sürüyor.” (Leur campagne commence, notre lutte continue), 1968 (Atelier Populaire: Posters from the Revolution, Dobson Books Ltd., Londra, 1969. Karamustafa Tasarım Arşivi).

"Kahrolsun üretim bandının öldürücü temposu"
(A bas les cadences infernales).

"Sermaye" (Capital).

"İşçiler, öğrenciler, halk. Flins'le [Paris yakınında Renault fabrikası] etkin bağlantı" (Ouvriers étudiants population. Liaison effective Flins).

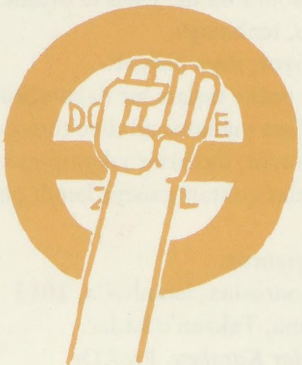

"Popüler kuklalar" (Marionnettes populaires).

"Halkın üniversitesine evet" (Université populaire oui).

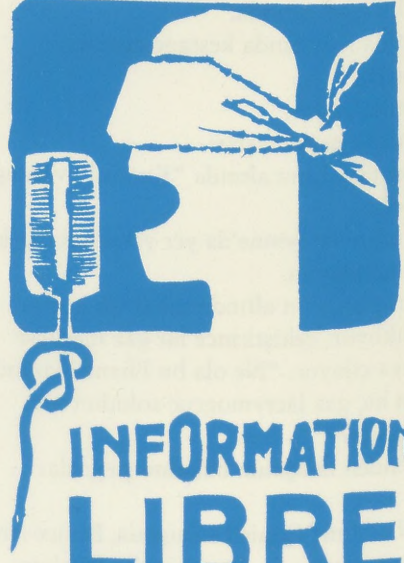
HALTE
A
L'EXPULSION
DE NOS
CAMARADES
ETRANGERS

"Yabancı yoldaşlarımızın sınır dışı edilmelerine son verilsin"
(Halte à l'expulsion de nos camarades étrangers).

"Normale dönüş" (Retour à la normale).

"Özgür haber alma" (Information libre).

1968 Paris Atelier Populaire Afişleri

Sadık Karamustafa ■ Görsel iletişim mecraları içinde, afiş tasarlamının, çoğaltmanın ve duvara asmanın özel bir yeri vardır; hemen-hemen tüm mecralar sistemin denetimine tabi iken afiş, gerektiğinde otoritenin kontrol mekanizmasının dışına çıkma imkanına sahiptir. Bu özelliği nedeniyle afiş siyasal otorite tarafından zaman zaman yasaklanmış, afiş asanlar ağır cezalara çarptırılmışlardır. Örnek olarak, 12 Eylül döneminde bir öğretmenin "afiş asmaya azmettirmek" suçlamasıyla sekiz yıl hapisle cezalandırılmasını gösterebiliriz.

Matbaa, gazete, dergi, kitap, broşür, televizyon sistemin araçlarıdır ve otorite tarafından kontrol altında tutulurlar. Sosyal medya sansürlenebilmekte, yayın yasakları getirilebilmektedir. Sözkonusu denetimin dışında kalmak kolay değildir.

Günümüzde kişisel bilgisayar ve yazıcı sahibi herkes istediği belli bir boyutta afiş üretip çoğaltarak, kimseden izin almadan duvara asma imkanına sahiptir. Dijital araçların henüz ufukta görünmediği yıllarda bu iş için geleneksel serigrafı baskı yöntemi kullanılırdı. Son derece basit araçları biraraya getirerek evinizin bir odasını baskı atölyesine dönüştürebilirsiniz. 1968 Mayıs'ı ve sonrasında yaşanan Atelier Populaire (Paris), Devrimci Sanatçılar Birliği / DSB (İstanbul) ve ODTÜ Devrimci Afiş Atölyesi (Ankara) deneyimlerini örnek gösterebiliriz. 1968-1971 yıllarında faaliyet gösteren Devrim için Hareket Tiyatrosu'nun birkaç afişinin de bu yöntemle üretildiğini eklemekte fayda vardır. Afiş asan gençlerin Paris'te sık sık polisle çatıştıklarını İstanbul ve Ankara'da bu yöntemle yapılan afişleri asan gençlerin gözaltına alındıklarını da bu arada belirtmiş olalım.

Bu yazıda 1968 Mayıs'ında, Paris Güzel Sanatlar Okulu'nu işgal ederek, okulun atölyelerinde devrimci afişler üreten öğrencilerin ve sanatçıların yaşadıkları deneyimi yansıtmaya ve 68 Paris eylemlerinin Türkiye'deki etkilerine kısaca değinmeye çalışacağım. Bilgiler ve italikle verilen alıntılar, 1969'da Londra'da basılan "Atelier Populaire, Devrimden Afişler" başlıklı kitaptan derlenmiştir¹.

Mayıs 1968 Paris

8 Mayıs 1968, Paris. Güzel Sanatlar Yüksek Okulu (Ecole Nationale Supérieure Des Beaux Arts / ENSBA) öğrencileri boykot ilan ettiler.

1 "Fabrikalar, Üniversiteler Birlik" (Usines Universites Union), 1968 (Atelier Populaire: Posters from the Revolution, Dobson Books Ltd., Londra, 1969. Karamustafa Tasarım Arşivi).

13 Mayıs. İşçi sendikaları ve öğrenci örgütleri gösteri yürüyüşü çağrısı yaptılar. Quartier Latin'deki polis müdahalesinin ardından, Place de la Republic'ten Place Denfert-Rochereau'ya yürüyen bir milyondan fazla gösterici, ülkedeki işsizlik ve yoksulluktan sorumlu tuttıkları Gaullist hükümete artık tolerans göstermeyeceklerini haykırdılar.

14 Mayıs. Geçici boykot komitesi, Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Yönetim Kurulu'na, öğrencilerin okulu işgal ettiklerini bildirdi.

14 Mayıs. Litografi atölyesinde biraraya gelen öğrenciler "Usines Universites Union" (Fabrikalar Üniversiteler Birlik) sloganıyla ilk afişi bastılar.

15 Mayıs. Boykotçu öğrencilerin oluşturduğu Genel Kurul bir bildiri yayınladı. Bildiride, içi boş burjuva eğitim müfredatına ve mevcut pedagojik uygulamalara itirazlarını dile getirdiler. Eğitimde reform değil devrim istediklerini beyan ettiler.

16 Mayıs, sabah. Reform Komisyonu kurulması için biraraya gelen öğrencilerden ve okul dışından katılan ressamalardan bir bölümü, 15 Mayıs bildirisi doğrultusunda harekete geçmek için atölyeleri işgal etme kararı aldılar. Atölye kapılarına şu sloganı yazdılar: **ATELIER POPULAIRE OUI, ATELIER BOURGEOUS NON** (Halk Atölyesi Evet, Burjuva Atölyesi Hayır). *Biz bu ilkeyle yola çıktık. Afiş üretmeye başlıyoruz, aynı zamanda Reform Komisyonuna muhalefet ettiğimizi söylüyoruz.*

18 Mayıs 1968. Ülke genelinde on milyon işçi greve gitti. Fabrikalar işgal edildi.

21 Mayıs. Atelier Populaire'i başlatanlar çalışma ilkelerini anlatan bir bildiri yayınladılar. Atölye kapılarına aşağıdaki ilanı astılar:

Atelier Populaire'de çalışmak, halkın aleyhine çalışan Gaullist hükümete karşı mücadele etmek, fabrikaları işgal eden, büyük işçi sınıfı hareketine tam destek vermek anlamına gelir. Bu atölyede çalışan her birey, sadece, yeteneğini işçilerin mücadelesine sunmakla kalmaz, aynı zamanda, halkın öğretici mücadele pratiği içinde, kendisi için de çalışmış olur.

Bu ilkeler doğrultusunda çalışan Atelier Populaire katılımcıları farklı sorunsalları dile getiren ikiye yakın afiş ürettiler; Paris sokaklarına ve fabrika duvarlarına astılar. Atelier Populaire dışında başka okullarda, fakültelerde, liselerde kurulan atölyelerde afiş üretildi. Duvarlarda boy gösteren afişleri konularına göre sınıflandırabiliriz. Aynı konuda ama farklı başlık ve sloganlarla çeşitli afişler üretiliyordu.

Afişlerin çoğunda başat konunun, kapitalist sisteme karşı çıkmak olduğunu görüyoruz. Bu bağlamda yaklaşık kırk afiş yapılmış. Kapitalist sistemin yanısıra en çok işlenen konulardan biri de sokakta, işgal edilen fabrikalarda, grevlerde karşılaşılan polis baskısı ve devlet terörü olmuştur. Yabancı uyruklu işçilerin, öğrencilerin ve gazetecilerin sınır dışı edilmeleri; yönetimin faşizanlaşması, derin devlet örgütleri ve muhbirlik; burjuvaziye hizmet eden iletişim medyaları. Bu tür afişler işçilerin ve öğrencilerin sisteme karşı duruşlarını ifade ediyordu.

10 JUIN - 4000 ouvriers, malgré le contre-ordre de la direction de la CGT, sont entrés dans l'usine.

11 JUIN - L'usine est réoccupée par les travailleurs. Les militants de la CGT appellent tous les travailleurs à organiser immédiatement l'occupation massive de l'usine. Mais la direction syndicale, après avoir manifesté son accord sur l'occupation, demande aux travailleurs de rester chez eux jusqu'au lendemain. A 20 heures, il n'y a que 40 ouvriers dans l'usine; la direction en profite pour tenter de briser la grève: elle décrète le lock-out.

..... l'usine est fermée
..... les directions syndicales poursuivent les négociations.

15 JUIN - Contre l'avis des centrales syndicales, un meeting se tient aux Mureaux; il est décidé d'envoyer une délégation à l'enfermement de Gilles Tautin, le lycéen noyé lors de la répression policière le 10 Juin. 150 ouvriers de Flins, les membres du Comité de Grève, se joignent aux 15000 travailleurs étudiants et lycéens qui suivent le cercueil.

17 JUIN - Convoqués par la direction, 8000 ouvriers (sur les 15000 de l'usine) votent « bulletins secrets ».

La direction de la CGT appelle fortement à la reprise du travail, qui est votée à une faible majorité (50% des voix).

Les grévistes de Flins ont tenu près de 5 semaines. Leur détermination ne faiblit pas, ils continuent la lutte.

BATELIERS

Les bateliers ont été parmi les premiers à se mettre en grève. Depuis trois semaines ils ont installé des barrières sur la Seine et les canaux du nord et de l'est. Le patronat procédait à une augmentation progressive du temps de travail, notamment du travail de nuit.

- Salaire de base d'un ouvrier : 480 F. 16h. de travail par jour.

- Retraite à 65 ans (360F. par mois pour un couple de vieux travailleurs).

JOURNAL MURAL

FASCISME

15 Juin

- Le gouvernement libère les plus importants chefs de l'OAS: Selan (réclusion perpétuelle) Lacheroy (condamné à mort par contumace), Curutchet (réclusion perpétuelle), Argoud (détention à perpétuité).

45 autres membres de l'OAS.

- Le gouvernement interpelle des ouvriers, arrête à leur domicile 17 étudiants, en fait passer d'autres en jugement, procède à des perquisitions, et expulse 153 travailleurs et intellectuels étrangers.

DOCKERS

17 JUIN

Les dockers de Marseille décident, à l'unanimité, de poursuivre la grève.

C'est le 29ème jour de grève. Par solidarité, les dockers de tous les ports français, sauf Dunkerque, décident de cesser le travail pour 24 heures.

RÉPRESSION

Nuit du 10 au 11 juin.

- Un fourgon Peugeot de la Faculté de Médecine, appartenant aux Dossines, immatriculé 82653 D, reconnu comme ambulance par la préfecture de police, portant les croix rouges, est attaqué et saqué par les forces de l'ordre, place Ed. Rostand (Paris 5), sans aucun contrôle d'identité.

- Une partie du matériel est pillée: un brancard, une lampe d'opération, des médicaments, la batterie, le dynamo, etc...

- Les quatre occupants sont violemment matraqués: le chauffeur, deux câbles, l'infirmière polytraumatisée: l'intérieur: traumatisme crânien: l'externe blessé, trois points de suture - deux d'entre eux sont hospitalisés à Cochin.

- A noter que par deux fois cette ambulance venait d'aller soigner des blessés des forces de police au commissariat central de Paris 5ème.

■ Un exemple parmi beaucoup d'autres.

2 Journal Mural duvar gazetesini, 1968 (Atelier Populaire: Posters from the Revolution, Dobson Books Ltd., Londra, 1969. Karamustafa Tasarım Arşivi).

Sanatlar Akademisi'nde (günümüzde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) bir ay sürecek olan boykot ve işgal eylemi başladı. Türkiye'de gerçekleşen öğrenci hareketleri genellikle eğitim konusuna odaklanıyordu. Paris'teki gibi işçi sınıfı bağlantısı pek yoktu.

Atelier Populaire benzeri afiş üretim eylemleri daha sonra Türkiye'de de gerçekleştirildi. Ankara ODTÜ'deki afiş atölyesini Yılmaz Aysan kitaplaştırdı². Konuyla ilgilenen okuyucular dilerse bu yapıttan yararlanabilirler. İstanbul'da sol kesimden bir grup ressam, karikatürist, heykeltıraş, fotoğrafçı, yayıncı biraraya gelerek Devrimci Sanatçılar Birliği (kısa adı ile DSB) adlı bir topluluk oluşturdular.

DSB girişimcileri zaman zaman özel mekanlarında bazen de İstanbul Teknik Üniversitesi Gümüşsuyu Kampüsü'nde, serigrafi tezgahları kurup Türkiye'nin meselelerini dillendiren, çözüm öneren, otoriteyi topa tutan birçok afiş ürettiler. Ülkemizin siyasi koşullarından dolayı bu çalışmaların pek az örneği günümüze ulaşabildi. Kaldı ki elli yıl önce eylem afişleri nasıl saklanacak diye bir sorunsal olduğu söylenemez. Yapardık, asardık; sonra yeni bir konuda yeni bir afiş yapardık. Afişlerin artan kopyalarının ne olacağı sorusunun yanıtını Atelier Populaire 1969'da yayınlanan kitabın sunuş yazısında şöyle veriyordu:

Atelier Populaire tarafından üretilen afişler, mücadelenin parçalarıdır. Onların gerçek yeri çatışmanın merkezi, yani sokaklar ve fabrika duvarlarıdır. Afişleri dekoratif amaçlarla kullanmak, Burjuva kültür mekanlarında sergilemek ya da estetik ilginin konusu yapmak, bunların işlevini azaltmak ve etkisini yok etmek anlamını taşır. Bu nedenle Atelier Populaire, afişlerin satılmasına her zaman karşı çıkmıştır. Afişleri, mücadelenin belli bir aşamasının tarihi tanığı olarak saklamak bile ihanettir. Çünkü önemli olan mücadelenin kendisidir. 'Dışardan' bir gözlemcinin yapacağı kurgu kaçınılmaz olarak hakim sınıfların eline geçecek, mücadeleye zarar verecektir. ■ Sadık Karamustafa

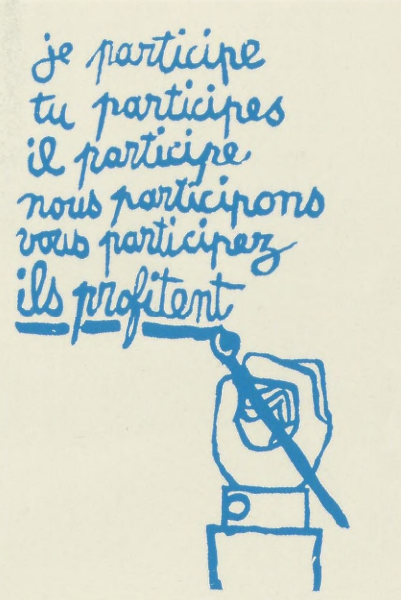
Notlar:

1 Atelier Populaire, Atelier Populaire: Posters from the Revolution, Dobson Books Ltd., Londra, 1969.

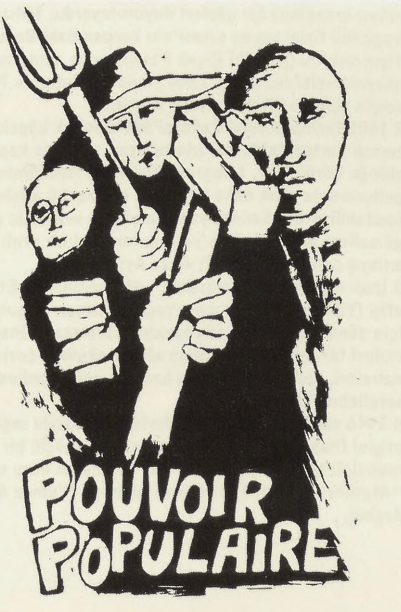
2 Yılmaz Aysan, '68 Afişleri, Metis Yayınları 2008, İstanbul.

1968 Türkiye

12 Haziran 1968'de öğrencilerin İstanbul Üniversitesi'nde başlattıkları işgal eylemi giderek başka eğitim kurumlarına yansıdı. Haziran ortalarında İstanbul Devlet Güzel

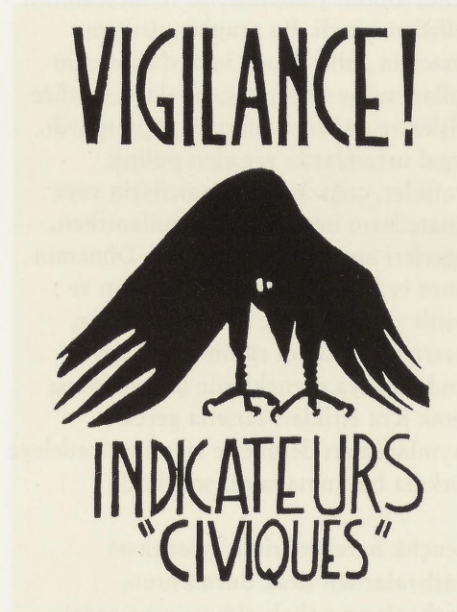
"Katılıyorum, katılıyorsun... onlar kazanıyor" (Je participe, tu participes... ils profitent).

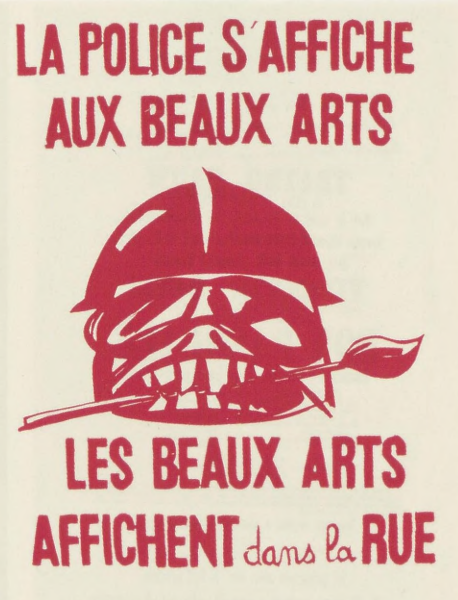
"İktidar halka..." (Pouvoir populaire).

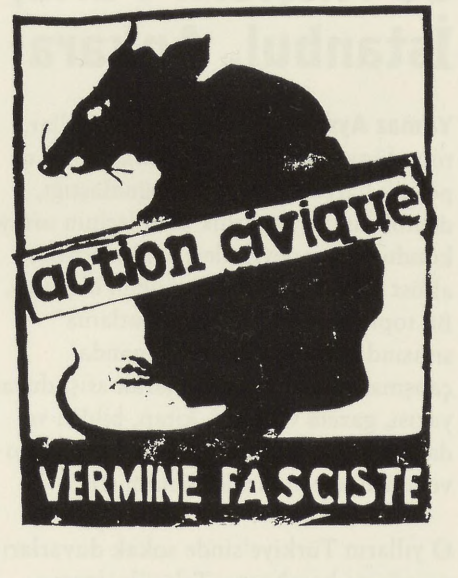
"Bürokrasiye hayır" (Non a la bureaucratie).

"Dikkat, Cívique [Action Cívique: 1960'larda aşırı sağcı örgüt] muhbirler" (Vigilance! Indicateurs "cíviques").

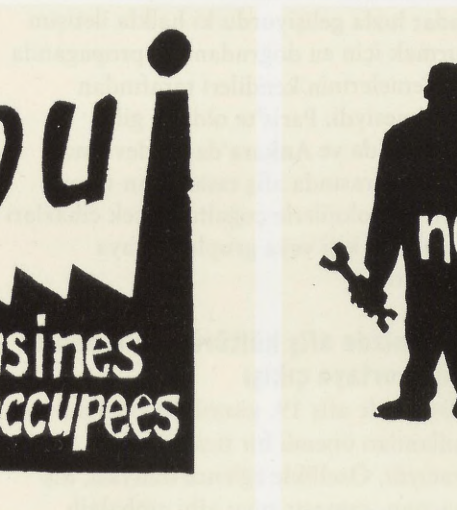
"Polis Güzel Sanatlar'a afiş aşıyor, Güzel Sanatlar sokakları afişliyor" (La Police s'affiche aux Beaux arts. Les Beaux arts affichent dans la rue).

"Action Cívique... Faşist haşarat" (Action civique... Vermine fasciste).

"Polis her akşam 8:00'de sizlerle... O.R.T.F. [Fransız Ulusal Radyo ve Televizyonu]" (La Police vous parle tous les soirs à 20h... O.R.T.F.).

"Fabrikalara işgale evet..." (Oui, usines occupées).

"İktidar biziz" (Nous sommes le pouvoir).

Görseller: Atelier Populaire: Posters from the Revolution, Dobson Books Ltd., Londra, 1969 (Karamustafa Tasarım Arşivi).

Mayıs 68'de ve devamında, yönetimi eleştiren afişlerin yanısıra, devrimci güçlerin ve ezilen sınıfların mücadelesini desteklemek için üretilen afişler sokaklarda görülmüyordu: Renault, Citroen, metal sanayi, demiryolları, otobüs ve metro, PTT, farklı kamu kuruluşları, üniversite grevleri, öğrenci-işçi, işçi-çiftçi dayanışmaları, fabrika işgalleri ve polis baskısına karşı öğrenci ve işçi direnişlerini destekleyen afişler...

Afişlerin konuları, başlık ve sloganları, öğrenciler ve işçilerin ortak toplantıları sonucu saptanıyordu. Afişlerin hiçbirinde yapanın imzası bulunmuyordu. Hepsinin kolektif çalışmanın ürünü olduğu sık sık vurgulanıyordu.

Afişlerin yanısıra bir de duvar gazetesi vardı: Sıkılmış yumruk simgesi ile basılan duvar gazetemiz beş nüsha yayımlandı. Amacımız bilgi vermektir. Burjuva basınının halktan sakladığı veya çarpıtarak verdiği, halkın mücadelesine ait gerçekleri duvar gazetesi yoluyla açıklıyorduk. Yayımladığımız haberleri doğrudan doğruya

işçilerden, grev komitelerinden veya eylem grupları ve grevdeki işçilerle direkt temas halinde olan militanlardan alıyorduk. Böylece duvar gazetesi afişlerle aynı hedefe yönelikti.

Atelier Populaire'in afiş ve duvar gazetesi çalışmalarına paralel olarak faaliyette bulunan kukla tiyatrosu 22 Mayıs 1968'de kuruldu. İki aktörün başlattığı girişime zaman içinde kuklacılar, ressam, heykeltıraşlar, oyuncular, mimarlar, müzisyenler katıldı. Mesleği ne olursa olsun grup elemanlarının tümü kukla yapımı ve metin yazımı çalışmalarına katıldılar. Örneğin müzisyen hem enstrüman çalıyor hem de kuklanın iplerini hareket ettiriyordu. Metinlerde burjuva basınından ve militan haber bültenlerinden yararlanılıyordu. Gösterimler sokaklarda ve meydanlarda gerçekleştiriliyordu.

68 Afişleri: Paris, İstanbul, Ankara¹

Yılmaz Aysan ■ 1960'lı ve 70'li yıllar, tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de politik hareketlenmenin yoğunlaştığı, demokrasi ve özgürlük taleplerinin ortaya konduğu, bir devrimler, ayaklanmalar, altüst oluşlar, darbeler dönemi olmuştur. Bu toplumsal ve kültürel “patlama” sırasında yoğunlaşan propaganda çalışmalarında ağırlıklı olarak afiş, duvar yazısı, gazete ve dergi, kitap, bildiri ve daha az olmakla birlikte sinema, tiyatro ve müzik mecraları kullanılmıştı.

O yılların Türkiye'sinde sokak duvarları neredeyse bomboştu. Tek tük sinema, tiyatro afişleri vardı sağda solda. Henüz “billboard”larla tanışmamıştı kentliler. O günlerde seçime katılacak partiler için her partiye bir tane olmak üzere duvarlara yağlıboya ile kareler çizilir, içlerine partilerin isimleri yazılırdı. Böylece her parti afişini nereye yapıştıracağını bilir, kafası karışmazdı. Bunun dışında, kentliler afişe pek alışıktı değildi. O yıllardaki bu boşluk devrimci öğrenciler için ideal bir haberleşme ortamı sağlıyordu aslında. Bu “boşluk”tan dolayı afişler hem dikkat çekiyor hem yüzbinlerce insana mesaj hızla ve çarpıcı bir şekilde iletilebiliyor hem de daha önce böyle bir şey görmemiş kentlilerin akıllarında kalıcı oluyordu.

Siyasi parti, sendika ve dernek gibi kuruluşlar, haberleşme ve propaganda çalışmalarında legal mecraları kullanırken, dönemin yasal ortamında illegal konumda olan sol hareketler

kendi üretim yöntemlerini ve mecralarını geliştirmişlerdi. Bu gruplar, iletişim amacıyla daha ziyade kent duvarlarını kullanmışlar ve propagandalarını gizlice afişler ve duvar yazılarıyla yapmışlardı. Legal ortamlarda yer alan politik grafikler, çoğu kez tasarımcıların veya sanatçıların imzalıyoları yayınlanırken, diğerleri anonim kalmışlardır. Dönemin sanat ve kültür hayatını oluşturan ve çeşitli sol eğilimlere sahip sanatçılar, tasarımcılar kendi eğilimlerine uygun sendika veya derneklerde örgütlenmiş; gerek icra ettikleri sanatla gerek yayınladıkları dergilerle siyasi mücadeleye katkıda bulunmaya çalışmışlardı.

Gençlik hareketlerinin geleneksel matbaalardan uzak durmasının, matbaaların pahalı olması veya yasal kısıtlamalar gibi nedenlerinin yanısıra en önemli nedeni hız idi. Olaylar o kadar hızla geliyordu ki halkla iletişim kurmak için en doğrudan yol propaganda malzemelerinin kendileri tarafından üretilmesiydi. Paris'te olduğu gibi, İstanbul'da ve Ankara'da da devrimci gruplar arasında afiş tasarlayan ve onu belli teknolojilerle çoğaltabilecek cihazları yapabilen kişi veya gruplar ortaya çıkmıştı.

Ülkemizde afiş kültürü ve ilk politik afişin ortaya çıkışı

Ülkemizde afiş 19. yüzyıldan bu yana kullanılan önemli bir ticari iletişim aracıydı. Özellikle eğlence dünyası, diş macunu, çamaşır suyu gibi ambalajlı ürünler ve alkollü içecekler tanıtım amacıyla afişlerden yararlanıyordu.

Cumhuriyetin kuruluşu ile devlet halkı bilinçlendirmek için afişlerin oldukça

1 Ülkemizdeki afiş sanatının 1855 tarihli ve dört dilli bu erken örneğinde bir gösteri duyuruluyordu. Mihail Naum, bugünkü Galatasaray Lisesi'nin karşısındaki Bosco Tiyatrosu'nu (şimdiki Çiçek Pasajı) satın almış ve çeşitli düzenlemelerden sonra 1844 yılında Théâtre de Péra adıyla açmıştı (Yılmaz Aysan Arşivi).
2 1905 tarihli İstiklal Caddesi'ndeki sokak köpekleri temalı kartpostal da duvarların ticari afişlerle kaplı olduğu görülebilir. Litografi (taşbaskı) tekniğinin gelişmesiyle artık daha büyük ve çok renkli afişler basılabiliyordu. Sadece yazıdan oluşan eski stile göre görsellere daha büyük ağırlık veren yeni bir grafik anlayış ortaya çıkmıştı (Yılmaz Aysan Arşivi).
3 İhâp Hulusi'nin “Vatandaş... Aldırmamazlık Etme!” afişi (Yılmaz Aysan Arşivi): Yeni toplumun oluşumu için dönemin en ünlü afiş tasarımcısı/ressamı İhâp Hulusi tarafından hazırlanan afişler okullar, devlet daireleri, kahvehaneler gibi kamuya açık alanlarda sergilenmekteydi.
4 1946 seçimlerinde, CHP, devlet refleksiyle seçim afişini İhâp Hulusi'ye yaptırmıştı. Afiş, güçlü bir muhalefetle karşılaşan CHP'nin en önemli kozu olan “Atatürk'ün partisi” temasını işlemişti (Yılmaz Aysan Arşivi).

yararlı olduğunun farkına varmıştı. Okuma yazma oranı çok düşük olan ülkemizde görsel iletişimin propaganda için kullanışlı olduğu ortadaydı. Yeni toplumun oluşumu için ısmarlanan ve çoğunlukla dönemin en iyi afiş tasarımcısı/ressamı İhâp Hulusi tarafından hazırlanan afişler okullar, devlet daireleri, kahvehaneler gibi kamuya açık alanlarda sergilenmekteydi. Almanya'da öğrenim gördükten sonra 1925 yılında Türkiye'ye dönen İhâp Hulusi, Türk afiş sanatının da öncüsü olmuştu.

19. yüzyıldan bu yana Rusya'da, Almanya'da, Fransa'da politik afiş üretimi afiş tarihiyle eşyürümüş olmasına karşın ülkemize yarım asır kadar geç gelmiştir. Politik içerikli ilk grafikler, 1946'da çok partili yaşama geçiş süreciyle siyasi propaganda serbest bırakıldığında kullanılmıştı.

Üzerinde “dur” işareti yapan bir el resmi bulunan Demokrat Parti afişinin popülaritesi ve başarısıyla ilk kez politik bir mesajın geniş kitlelere etkili bir biçimde ulaştırılmasında görsel iletişimin gücü doğrudan deneyimlenmiş oluyordu. Bu başarıdan sonra, mecra olarak afiş, tüm politik propaganda çalışmalarının yıldızı haline gelmişti.

Afişler, güzel sanatlar, grafik veya mimarlık eğitimi görmüş profesyonel tasarımcılar tarafından tasarlanıyor, elle boyanarak hazırlanıyor daha sonra matbaalardaki klişe ustaları çeşitli yöntemlerle onları basılabilir hale getirip çoğaltıyorlardı.

1963'de siyaset sahnesine yeni bir oyuncu katılıyordu: TİP. Bu parti, işçiler ve köylülerin yanısıra aydınları ve sanatçıları da kendine çekmeyi başarmıştı. Bunların arasında yazar, ressam ve gazeteci kimliğiyle sivrilen isimlerden biri de Abidin Dino idi.

Abidin Dino'nun ülkemizdeki politik propaganda sanatının gelişimine katkıları ve önemi

Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) 1963'te yayına başlayan yayın organı *Sosyal Adalet* dergisi, sol-sosyalist içerikli ilk grafiklerin yayımlandığı dergilerden biriydi. *Sosyal Adalet* dergisi, 1965 yıllarında, TİP başkanı Mehmet Ali Aybar'ın davetiyle Abidin Dino'nun özgün desenlerine hem kapakta hem de iç sayfalarda yer vererek sanatsal bir estetik tavır sergilemeye başlamıştı. Halkın yüzde 80'inin köylerde yaşadığı o dönemde, yoksul köylü, amele, kırsal el sanatları fotoğraflarıyla oluşturulan popülist imge dünyası, ilk defa şehirli ve başkaldıran, protesto eden işçi desenleriyle tanışmış oluyordu. Abidin Dino'nun 1958'de Paris'te Cezayir'le ilgili sokak gösterilerinde çizmiş olduğu desenler de bu dergi sayfalarında kullanılmıştı. Dino'nun desenleri o dergileri izleyen politize gençlerin, sanatçıların ve tasarımcıların üzerinde büyük etkiler yaratıyordu.

Abidin Dino ve 68 Paris eylemleri

Türkiye kökenli aydınlar için dünyanın kültür ve sanat merkezi sayılan Paris çok önemliydi. Osmanlıdan bu yana, hem sanatçıların hem de muhalif siyasi kişiliklerin yaşamakta ve faaliyetlerini sürdürmekte oldukları bir merkezdi. Hayatını Pariste sürdüren Dino, 68 eylemlerinin tam ortasına düşmüştü. Politik bilinci yüksek olan Dino, daha önce de Cezayir konulu kitlesel

hareketlere de katılmış, izlemiş ve bu anları desenlerine yansıtmıştı. Şimdi bu fırsatı kaçırmıyor ve 68 Paris'ini desenleriyle tarihe geçiriyordu. Dino aynı zamanda Türkiye'deki arkadaşlarına, dergiler, afişler, el ilanları getirerek, göndererek onları sürekli olan bitenden haberdar etmeye çalışmaktaydı.

Dino'nun İstanbul'da siyasi mücadeleyi sürdüren Doğan ve İnci Özgüden ile yakın ilişkileri vardı. Özgüden'ler *Ant* yayınlarını kurmuş ve sosyalist içerikli kitaplar yayınlıyor, bir de süreli yayın çıkarıyorlardı. Dino onlarla Paris arasında bir köprü oluşturmuştu. Desenleri derginin sayfalarında bolca yer alıyordu.

İnci Özgüden ve ajitatif *Ant* dergisi kapakları

1966-71 tarihleri arasında Doğan Özgüden, Yaşar Kemal, Fethi Naci gibi isimler tarafından yayınlanan *Ant* dergisinin grafik tasarımından da sorumlu yayıncısı İnci Tuğsavul Özgüden, hem derginin sayfa tasarımlarını yapıyor hem de Dino'nun yanısıra Mehmet Güler yüz gibi çevresindeki diğer ressamlardan, Tan Oral gibi çizer-grafikerlerden, Paris 68 afişlerinden yararlanarak çarpıcı ve ajitatif grafikleri dergi kapaklarına taşıyordu.

İnci Tuğsavul Ergüder, 1968 sonbaharında başlayan üniversite boykot ve işgal eylemlerini işlediği 16 Kasım 1968 tarihli bu kapakta kullanılan deseni 1968 Paris olaylarına ait bir afişten almıştı. O günleri şöyle anlatıyor: *O günlerde Abidin Dino'dan, Paris'teki okurlarımızdan sürekli afiş ve el ilanları geliyordu. 68, tüm dünyada öylesine bir*

dönüm noktasıydı ki sol harekette de geleneksel erkek egemen imaj çöküyordu. Komünizm adına dayatılmış birtakım bürokratik şablonlar da... Biz de hem içerik olarak, hem biçim olarak *Ant*'ta belli tabuları yıktık. Örneğin 1968 olayları üzerine farklı görüşlerden değerlendirmeler yayınladık. Bu konuda yayınladığımız kitap, Fransız Komünist Partisi liderlerinden Jacques Duclos ile öğrenci hareketi liderlerinden anarşist Daniel Cohn-Bendit'in birbirine yüzde yüz zıt görüşlerini eşitlik temeli üzerine yansıtıyordu. Sözüünü ettiğiniz kapağa gelince, afiş gerçekten estetik olarak bir şaheserdi, isyanı haykırmanın bir genç kız olması da geleceği yansıtıyordu. Büyük bir zevkle *Ant*'ın kapağına aldık...

Ancak Paris 68 olaylarının Türkiye'deki yansımaları kısa süreli olmuştur. Bu konuda ODTÜ Devrimci Afiş Atölyesi'nden Hasan Barutçu şöyle demektedir: *Dünyadaki öğrenci hareketleri, 68 hareketleri Türkiye'ye çok kısa sürede yansımış, ondan sonra hızla Türkiye'ye özgü bir mecraya girmiştir. Yani Avrupa'daki gelişimini sürdürmemiştir. Hiçbir zaman bir anarşist hareket olmamıştır. Çok kısa bir süre oluyormuş gibi görünmüştür. Ama ondan sonra hemen devrimci bir hareket olmuştur...*

Devrimci afişler

Türkiye İşçi Partisi, üniversite gençliği arasında taraftar toplamak amacıyla 1965'de Fikir Kulüpleri kurmaya başlamıştı. Daha sonra bu kulüpler birleşerek Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) oluşturmuştu. Türkiye'de partili-partisiz devrimciler değişik kuruluşlarda örgütlenmeye başlamışlardı.